

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

PRINCIPLES OF INCREASING THE REGION'S COMPETITIVENESS (ON THE EXAMPLE OF THE VOLYN REGION)

У статті проведене теоретичне узагальнення та подано нове бачення вирішення наукової проблеми – розробки організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності регіону.

Досліджено генезу розвитку теорій конкуренції та теорій регіонального розвитку. Розроблено парадигму міжрайонної конкуренції, в основу якої покладено наявність добросовісної конкуренції між регіонами держави за ресурси та блага.

Уточнено трактування категорії «конкурентоспроможність регіону» як: системне поняття, яке відображає конкурентні переваги конкретного регіону над іншими за сукупністю параметрів, що певним чином між собою поєднані та формують пріоритетну унікальність та закріплюють позиції в певній сфері і у конкретному проміжку часу та при визначеному впливі середовища функціонування.

Розглянуто характеристику конкурентоспроможності регіону, де виділено такі основні ознаки як конкурентні переваги; продуктивність використання ресурсів; потенційні можливості об'єкта конкурентної боротьби; суперництво на ринку. Досліджено конкурентні переваги районів Волинської області, які виступають передумовою на шляху підвищення їх конкурентоспроможності. Розглянуто концептуальні засади регулювання конкурентоспроможності регіону.

Використано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності регіону, що дозволило здійснити типологію районів області за рівнем їх конкурентоспроможності. Оцінені конкурентні позиції районів Волинської області й обґрунтовані пріоритети підвищення регіональної конкурентоспроможності в межах районів області. Розраховано інтегральний індекс регіональної конкурентоспроможності (ІПК) районів Волинської області. Здійснено групування адміністративних районів за спільними характеристиками конкурентоспроможності.

Запропоновано конкурентні засади підвищення конкурентоспроможності регіону.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкуренція, регіон, конкурентні переваги, механізм, регіональна політика.

In the article was presented the theoretical synthesis and a new vision for solving a scientific problem – the development of organizational and economic mechanism for increasing the competitiveness of the region -.

The genesis of the development of theories of competition and theories of regional development is investigated. A paradigm of inter-district competition was developed, based on the existence of fair competition between the regions of the state for resources and benefits.

Interpretation of category уточнено "competitiveness of region" as: system concept that represents the competitive edges of certain region above other after totality of parameters, that definitely inter se united and form a priority unicity and fasten positions in a certain sphere and in the certain interval of time and at certain influence of environment of functioning.

The characteristics of competitiveness of the region are considered, where such main features as competitive advantages are singled out; productivity of resource use; potential possibilities of an object of competition; rivalry in the market. The competitive advantages of the Volyn region districts, which are a prerequisite for increasing their competitiveness, are investigated. The conceptual bases of regulation of the region's competitiveness are considered.

The methodical approach to assessing the competitiveness of the region has been used, which allowed to implement the typology of the regions of the region in terms of their competitiveness. The competitive positions of the Volyn region districts and the justified priorities of increasing regional competitiveness within the regions are estimated. The Integral Index of Regional Competitiveness (IIRC) of the districts of Volyn region has been calculated. Grouping of administrative districts by common characteristics of competitiveness is carried out.

The competitive bases of increasing the region's competitiveness are proposed.

Keywords: *competitiveness, competition, region, competitive advantages, mechanism, regional policy.*

В статье проведено теоретическое обобщение и подано новое видение решения научной проблемы – разработки организационно-экономического механизма повышения конкурентоспособности региона.

Исследована генеза развития теорий конкуренции и теорий регионального развития. Разработана парадигма межрайонной конкуренции, в основу которой положено наличие добросовестной конкуренции между регионами государства за ресурсы и блага.

Рассмотрена характеристика конкурентоспособности региона, где выделены следующие основные признаки как конкурентные преимущества: продуктивность использования ресурсов; потенциальные возможности объекта конкурентной борьбы; соперничество на рынке. Исследованы конкурентные преимущества районов Волынской области, которые выступают предпосылкой для повышения их конкурентоспособности. Рассмотрены концептуальные основы регулирования конкурентоспособности региона.

Использован методический подход к оценке конкурентоспособности региона, что позволило осуществить типологию районов области по уровню их конкурентоспособности. Оценены конкурентные позиции районов Волынской области и обоснованы приоритеты повышения региональной конкурентоспособности в пределах районов области. Рассчитан интегральный индекс региональной конкурентоспособности (ИИРК) районов Волынской области. Осуществлено группирование административных районов по общим характеристикам конкурентоспособности.

Предложены конкурентные основы повышения конкурентоспособности региона.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, регион, конкурентные преимущества, механизм, региональная политика.

Вступ. Соціально-економічний розвиток регіонів вимагає значних наукових досліджень задля вирішення проблеми – забезпечення територіальної організації та комплексно-пропорційного розвитку людської діяльності, збалансованості взаємодіючих компонентів та ефективності управління. Для вирішення даного завдання необхідно максимально ефективно використовувати потенціал території, враховувати характеристики кожного регіону, його місце в географічному поділі праці та потреби міжрегіонального ринку. Саме тому виникає проблема, яку можна охарактеризувати як проблему забезпечення конкурентних відносин між регіонами та створення умов для нарощення регіональної конкурентноспроможності.

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питаннями розміщення продуктивних сил, конкурентноспроможності регіонів присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених : Н. В. Багрова (2008), В. О. Безуглої (2004), І. В. Брикової (2006), С. П. Запотоцького (2012), Л. Л. Ковальської (2008), Л. Г. Чернюк (2010). Проблема сутності конкурентноспроможності регіону та їх аналіз розглядається в працях П. П. Беленького, В. Г. Гейця, Д. М. Стеценка, А. Г. Загороднього. Проте, у баченнях та дослідженнях цих науковців лишається поза увагою система забезпечення економічної безпеки виробничо-господарської структури регіону, не завжди враховуються структурно-логічні взаємозв'язки.

Методика досліджень. Дослідження базуються на комплексному підході, який дає можливість поєднати питання конкурентноспроможності регіону із завданнями раціонального використання природно-ресурсного, людського потенціалу, фінансуванням регіонального розвитку.

Постановка завдання. Враховуючи вищевикладене, завданням статті є покомпонентний аналіз конкурентноспроможності адміністративних районів Волинської області; оцінка рівня конкурентноспроможності господарства та узагальнення головних напрямів оптимізації конкурентноспроможності області.

Результати досліджень. Особливості соціально-економічного потенціалу Волинської області обумовлюють його місце в територіально-адміністративному устрої України, національній системі розселення, визначають область як аграрно-індустріальний, туристичний та культурно-освітній регіон. Критерієм визначення конкурентних галузей є товарна структура експорту продукції та послуг. У товарній структурі експорту Волинської області найбільша питома вага припадає на електричні машини (45 %), деревину і вироби з неї (15,7 %), механічні пристрої (12,9 %), соки плодів, насіння і плоди олійних рослин, зернові культури, меблі та пластмаси, полімерні матеріали (4,9 %–2,5 %). Структуру експорту формували послуги з

переробки матеріальних ресурсів (87,3 % або 42,9 млн. дол.) та автомобільного транспорту (8,8 % або 4,3 млн. дол.) [6].

За рівнем конкурентоспроможності область займає середні позиції серед регіонів України. За індексом конкурентних переваг вона знаходиться на 13 місці, а за індексом міжрегіональної конкуренції, що характеризує результати використання конкурентних переваг, на 23-му. Така ситуація визначає не досить ефективне використання ресурсного потенціалу регіону та вимагає раціоналізації господарської діяльності області. Серед сильних сторін області виділяються високі показники вигідності суспільно-географічного положення, екологічних переваг та історико-культурних. Слабкими сторонами конкурентоспроможності є розвиток бізнесового середовища (22 місце), конкурентоспроможність послуг в ЗЕД (23 місце), розвиток бізнесової, виробничої інфраструктури та інвестиційної активності у регіоні (20–23 місця).

Оцінка індексу конкурентних переваг (ІКП) районів Волинської області враховувала положення території та її ресурсне забезпечення, ефективність господарювання на території та рівень інфраструктурного забезпечення районів області [2].

Індекс ефективності господарювання районів області визначався за критеріями продуктивності праці та виробництва (показники продуктивності праці, обсягів реалізованої продукції (робіт, послуг), обсягів промислового та сільськогосподарського виробництва, операційних затрат та показників рентабельності виробництва); фінансовим потенціалом (показники доходів бюджетів районів області, фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування); інвестиційною активністю та інноваційним розвитком (показники інвестицій в основний капітал, інвестиції в основний капітал у житлове будівництво, впровадження інновацій на промислових підприємствах); трудовим потенціалом (середньооблікова кількість штатних працівників, попит на робочу силу, рівень зареєстрованого безробіття, кількість студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення); розвитком бізнесового середовища (кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення, кількість найманих працівників малих підприємств, фінансовий результат до оподаткування малих підприємств, обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг) малих підприємств, частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності) [2].

Найвищі результати за індексом продуктивності регіону отримали Луцький, Ківерцівський та Володимир-Волинський райони. Високі рейтинги дані райони отримали за рахунок найвищих показників продуктивності праці та виробництва в районі (Луцький та Маневицький); значного фінансового потенціалу (Луцький, Горохівський та Ківерцівський райони); високої інвестиційної активності (Луцький, Володимир-Волинський та Ківерцівський

райони); працересурсного капіталу (Луцький, Ковельський та Ківерцівський райони); найвищим в області розвитком бізнесового середовища (Луцький, Ківерцівський та Ковельський райони).

Індекс положення території визначався вигідністю суспільно-географічного положення районів, забезпеченістю природними ресурсами та наявною екологічною ситуацією. За сукупністю отриманих результатів найвищі місця отримали Локачинський, Маневицький та Ківерцівський райони.

За індексом інфраструктурного забезпечення рейтинг очолили Луцький, Ківерцівський, Володимир-Волинський та Горохівський райони.

Для оцінки індексу конкурентних переваг (ІКП) районів Волинської області було використано значення вагових коефіцієнтів, отриманих експертним шляхом та за результатами факторного аналізу. За результатами проведеного аналізу конкурентних переваг було визначено чотири групи регіонів – з найвищою, високою, середньою та низькою конкурентоспроможністю. Лідером першої групи визнано Луцький район, значення якого різко відрізняється від інших досліджуваних районів. Високі показники ІКП (0,201–0,300) отримали Ківерцівський, Володимир-Волинський та Горохівський райони. Середні значення показника наявні в Ковельському, Маневицькому, Рожищенському та Турійському районах. Низькі та найнижчі значення отримали Камінь-Каширський, Ратнівський, Іваничівський, Локачинський, Любомльський, Старовижівський, Любешівський та Шацький райони.

Індекс міжрайонної конкуренції (ІМК) районів Волинської області формувався на основі індексу конкурентоспроможності товарів та послуг в ЗЕД районів області та індексу рівня життя населення.

Для оцінки індексу конкурентоспроможності товарів та послуг в ЗЕД було використано показники обсягів експорту-імпорту товарів та послуг за містами та районами, прямі іноземні інвестиції у міста та райони області. Найвищі значення рейтингу отримали Луцький та Ківерцівський райони.

Індекс рівня життя населення визначався на основі показників доходів населення, середньомісячної номінальної заробітної плати працівників, роздрібного товарообороту, житлового фонду, житлового і соціально-культурного будівництва, показників соціально-побутової інфраструктури.

Рівень життя населення є найвищим у Луцькому, Ківерцівському, Володимир-Волинському та Маневицькому районах.

Звідси індекс міжрайонної конкуренції (ІМК) має найвищі значення в Луцькому районі (0,377), високі показники (0,195–0,161) мають Ківерцівський, Маневицький та Володимир-Волинський райони, середні (0,160–0,151) – Горохівський та Локачинський райони. Низькі й найнижчі значення (0,150–0,0) мають Ковельський, Ратнівський, Рожищенський, Іваничівський, Камінь-Каширський, Любешівський, Любомльський, Старовижівський, Турійський, Шацький райони.

На основі наведених вище індексів нам вдалося отримати інтегральний індекс регіональної конкурентоспроможності (ІРК) районів Волинської області. Найвищий рівень конкурентоспроможності в обласному рейтингу отримав Луцький район (0,564), що є абсолютним лідером за двома конкурентноформуєчими індексами. Групу з високими показниками очолюють Володимир-Волинський та Ківерцівський райони (0,300–0,201). Групу з середніми показниками (0,200–0,101) складають Локачинський, Рожищенський, Маневицький, Ратнівський, Любомльський, Турійський, Іваничівський, Ковельський та Горохівський райони. До групи з найнижчими показниками (0,100–0,0) входять Камінь-Каширський, Старовижівський, Любешівський та Шацький райони.

Більш урбанізовані райони мають вищий рівень конкурентоспроможності. Це пояснюється тим, що більші за розмірами, чисельністю населення та зонами впливу населені пункти концентрують у собі вищий працересурсний, науково-технічний, фінансово-інвестиційний, інноваційний потенціал. До того ж більшість промислових об'єктів концентрується саме в більших за чисельністю населених пунктах, що склалось історично. Така ситуація відбивається закономірністю регіональної диференціації господарства та закономірністю зближення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів.

Як і на загальнодержавному рівні в межах областей, так і на обласному рівні в межах районів виникає необхідність групування адміністративних районів за спільними характеристиками конкурентоспроможності, що виходить з необхідності обґрунтування основних стратегій підвищення конкурентоспроможності районів Волинської області.

До першого типу «Найбільш конкурентоспроможні» попали лише Іваничівський та Ківерцівський райони. Їх можна характеризувати як висококонкурентоспроможними регіонами, які забезпечують найвищі темпи економічного зростання за останні п'ять років, мають вагомий інвестиційний потенціал, розвинену інфраструктуру. Ківерцівський район визначається високими показниками продуктивності виробництва, значним фінансовим та трудовим потенціалом, високим трудовим потенціалом, вигідним положенням та хорошими екологічними показниками.

Відповідно головними напрямками подальшого розвитку для цих районів буде збереження їх інвестиційної привабливості, стимулювання розвитку конкурентоспроможних галузей, збільшення зовнішньоторговельного обороту та покращення життєвого рівня населення.

Другий тип «Конкурентоспроможні» складають Луцький, Володимир-Волинський, Горохівський та Ковельський райони, що є фактично «донорами» області. Для них характерними є високі конкурентні позиції та нижчі темпи економічного зростання. Вони мають високий працересурсний потенціал та високі показники продуктивності виробництва, є забезпеченими розвинутою

інфраструктурою. Характерними ознаками даних районів є високі показники валового виробництва, розвинена промисловість, що суттєво переважає поряд з інтенсивним сільським господарством.

Стратегічними завданнями розвитку цих районів є збереження і посилення факторів конкурентоспроможності, стимулювання прямих іноземних інвестицій у високотехнологічне виробництво та інтенсифікація сільського господарства, націленість на лідерство у розвитку конкурентних позицій.

До третього типу «Конкурентоспроможно-перспективні» належать Рожищенський та Любомльський райони. Характерним для них є високі темпи економічного зростання при ще низьких конкурентних перевагах. Тож ці райони мають високий потенціал свого розвитку й можливості до швидкого зростання конкурентоспроможності, суттєво потребують інвестиційних та фінансових ресурсів насамперед для розвитку пріоритетних галузей, бізнесового середовища та ринкової інфраструктури.

Головним завданням підвищення конкурентоспроможності цих районів є збільшення обсягів іноземних інвестицій, необхідність пріоритетної регіональної підтримки розвитку.

Четвертий тип «Конкурентоспроможно-слабоперспективні» включають решту районів області (Маневецький, Камінь-Каширський, Любешівський, Ратнівський, Локачинський, Старовижівський, Турійський та Шацький райони), що характеризуються як низькими конкурентними перевагами, так і незначними обсягами економічного зростання. Серед даного типу районів слід виділити Маневецький та Камінь-Каширський, які мають близькі до середніх показники економічного зростання при незначних конкурентних позиціях й забезпечують значні обсяги виробництва в області.

Для цих районів доцільним є стимулювання діяльності зарубіжних та вітчизняних інвесторів, покращення бізнесової інфраструктури та підтримка ефективних територіальних форм організації виробництва.

Аналіз регіональної конкурентоспроможності на рівні Волинської області дав можливість визначити полюси та центри економічного зростання, визначити напрямки підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

Відповідно до приведених вище критеріїв, «полюсом» економічного зростання області є лише місто Луцьк, що за своїми значеннями відповідає приведеним критеріям. Перспективами зростання даного «полюсу» має стати випереджальний розвиток транспортного машинобудування, реструктуризація хімічної промисловості, розбудова та модернізація транспортної інфраструктури, розвиток телекомунікацій та системи зв'язку.

Висновки. Основними передумовами формування конкурентоспроможності Волинської області є природно-географічні, суспільно-географічні та загальнодержавні чинники. Для підвищення рівня конкурентоспроможності господарства необхідні зміни в діяльності аграрної

сфери в бік підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, продуктивності праці в галузі. Для забезпечення конкурентоспроможного регіонального розвитку необхідним є підтримка ефективних територіальних форм конкурентоспроможної діяльності, якими мають стати кластери; СЕЗ; ТПР; парки, інкубатори, центри, поліси, адміністративні райони інтенсивного науково-технічного розвитку, фонди, тощо.

Список використаних джерел

1. Багрова І. В. Складові та фактори конкурентоспроможності / Багрова І. В., Нефедова О. Г. // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 1. – С. 11–16.
2. Запотоцький С. П. Регіональна конкурентоспроможність: Суспільно-географічні засади формування / С. П. Запотоцький – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – 424 с.
3. Стеченко Д. М. Інноваційні форми регіонального розвитку: навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : Вища шк., 2002. – 254 с.
4. Волинський регіональний центр зайнятості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/index>.
5. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>.
6. Економіко-географічна характеристика Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code>.

References

1. Bahrova, I. V. and Nefedova. O. H. (2007). "Components and factors of competitiveness", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*. vol. 1. pp. 11–16.
2. Zapotots'kyj, S. P. (2012), *Rehional'na konkurentospromozhnist': Suspil'no-heohrafichni zasady formuvannia* [Regional Competitiveness: Socio-geographical principles of formation], Biznes Media Konsal'tynh, Kyiv, Ukraine.
3. Stechenko, D. M. Innovatsijni formy rehional'noho rozvytku [Innovative forms of regional development], Vyscha shkola, Kyiv, Ukraine.
4. Volyn Regional Employment Center (2018), "News of the region", available at: <http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/index?opendocument> (Accessed 4 September 2018).
5. Main administration of statistics is in the Volyn region (2018), "Basic indexes socio-economic statute areas", available at: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> opendocument (Accessed 14 November 2018).
6. Main administration of statistics is in the Volyn region (2018), "Economic-geographical characteristics of the Volyn region", available at: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code> opendocument (Accessed 24 August 2018).